

НЕВІДОМИЙ ДОКУМЕНТ З ІСТОРІЇ БАРСЬКОГО ПАРАФІЯЛЬНОГО КОСТЬОЛУ 1827 р.

Автор публікує та коментує невідомий документ, що містить нову інформацію щодо історії Барського парафіяльного костьолу.

Минуле римо-католицьких церков м. Бар, що на Поділлі, неодноразово складало предмет дослідження фахівців¹. На цьому тлі історія парафіяльного костьолу* губилася у калейдоскопі дієписань інших храмів латинського обряду, яких у місті нараховувалося чотири**.

Приходський храм посідав особне місце у житті церковної громади. Він був осердям її культурного та освітнього життя.

* Костьоли поділялись на *кафедральні* (головний храм у єпархії / дієцезії), *парафіяльні* (церкви у парафіях – церковно-адміністративних округах, які діють для безпосередньої обслуги вірних; парафіяльні костьоли та парафії теж називають *приходами* «*фарами*», від нім. *pfarre* – церковний приход), *філіями* або *каплицями* (допоміжні костьоли) та *орденські* (належали тому чи іншому монашому чину).

** Йдеться, окрім парафіяльного, про костьоли домініканців, францисканців та кармелітів. Історик А. Лисий зазначає про існування п'ятого храму – єзуїтів під титулом св. Войцеха і Станіслава. Однак не вказує на джерело цієї інформації (див.: **Лисий А.** З історії католицької церкви на Східному Поділлі (на матеріалах м. Бару) // Наук. зап. вінницьк. держ. педагогічного у-ту ім. М.М. Коцюбинського. Серія: Історія. – Вип.1.– Вінниця, 1999.– С. 56. Натомість відомий дослідник Поділля А. Ролле у XIX ст. писав про заволодіння єзуїтами парафіяльного храму в I пол. XVIII ст. і не згадує про існування у Бару особного єзуїтського костьолу (див.: **A. Rolle.** Zameczki Podolskie na kre-sach multańskich. – Warszawa, 1880. – Т. 3. – S. 130, 133-134)

Відлік часу для барської католицької фари був покладений у 1550 році фундушем польської королеви Бони Сфорци (1494 – 1557 рр.)². Вона викупила цю місцевість в 1536 – 1537 рр. (первісна назва – «Рів») у Станіслава Одровонжа³.

Досі не встановлено, коли святиня почала виконувати функцію діючого парафіяльного храму. Натомість достеменно відомо, що на 1594 р. – після козацького повстання під проводом К. Косинського 1591 – 1593 рр. – костьол (освячений під титулом св. Миколая) був знищений⁴.

Упродовж наступних років храм не відбудовувався. Згідно візитації 1741 р. місцева католицька церква являла собою «будинок парафіяльний, дерев'яний, недобудований»⁵.

1806 р. костьол був спалений. 1832 р. після скасування домініканського монастиря у м. Бар (внаслідок поразки листопадового повстання 1831 р.) функції парафії почав виконувати костьол домініканців св. Ганни (який постав ще 1598 р.).

Де ж барські прихожани латинського чину відбували духовні треби між 1806 та 1832 рр.? Знайдена нами у Центральному Державному історичному архіві України в м. Києві копія листа кам'янецького єпископа Боргіуша Лукаша Махвіча Мацкевича (1817 – 1842 рр.) від 1827 р. частково дає відповідь на це запитання.

Мова йде про звернення католицького біскупа у зв'язку з відсутністю в м. Бар парафіяльного костьолу. Документ складається з 19-ти пунктів. У них йдеться про збереження парафіяльного справочинства (метричних книг, сповідних списків, візитацій), бібліотеки, печатки, etc.

Кілька слів коментаря щодо самого документа. Останній являє собою великий цупкий аркуш синього кольору, складений навпіл (22 x 34 см), без філіграней, не скріплений печаткою, писаний однією рукою латинською та польською мовами. І тільки прикінцевий напис у *corroboratio*: «Borgias Ep[isco]pus Loc[o]: Sigill[i] Convendare[?] cum originale...» відтворений іншим почерком та чорнилом.

Нашу увагу привернув 14-й пункт даного листа. У ньому єпископ засвідчує поділ прихожан барської фари поміж там-

тешнім домініканським та францисканським храмами до відбудови парафіяльної церкви. Документ цінний не тільки прикладом виходу з канонічно-правової колізії, що склалася, але й переліком населених пунктів, які входили до складу барської латинської округи. Переважна їх більшість збереглася до нині. Три поселення нам не вдалося локалізувати і двох достеменно відчитати назву.

Пропонуємо до уваги публікацію цього артикулу. Збережений правопис звернення. Поряд із не локалізованими назвами у дужках поставлено знак запитання, не відчитані слова та літери означено трьома крапками, а розшифровані подані у квадратних дужках.

ДОКУМЕНТ⁹

Zawiadamiaią się parafianie Barscy Rzymsko-Katolickiego wyznania Obrządku Łacinskiego iz J[а́śnie]W[ielmożny]J[ego mości] Xiąż Biskup Kamieniecki i Katolików w Bessarabii i Kawaler Borgiusz Mackiewicz Pasterz nas⁶ rozporządzeniem swoim dnia 11 Miesiąca Kwietnia Roku idącego za № 1061 Parafia Barska na dwie części pod naczelnictwem zawsze P[rzewielebnego]J[ego mości]X[iędza] Kanonika Łomnickiego rozdzieliwszy, w pierwszej po lewej stronie rzeki row zwaney na ktorey Staw w Barze, mieszkańcy Płci oboiej a następnie w Samym Miejscie i Wsiach jako to: Harmakach⁷, Jołtuchach⁸, Halczyncach⁹, Wołkowincach¹⁰, Hryszkach¹¹, Radzejowcach¹², w [...] Łuce¹³, Szelechowce¹⁴, Komarowcach¹⁵, Szpyrkach¹⁶, Iwanowcach¹⁷, Kolowcy [?] i wszystkich innych futorach i miejscach między rzeczonymi Miastem i Wsiami, poteyze stronie leżących do Kosciola J[ich]XX[iędzów] Franciszkanow Barskich, a po prawey stronie za grobla na rzece rowie w wsiach: Placynie¹⁸, Łodziowie [?], Kijanowie¹⁹, Mytkach²⁰, Kuzmincach²¹, Martynowie²², Holubowie²³, Semenkach²⁴, [...], Tereszkach²⁵, Seferowce²⁶, Adamowce²⁷, Okładnym²⁸, Regentowce²⁹, Barszczach³⁰, Szerszniach³¹, Czemerysach³², pod miejskich, Jastrzębcu³³ i futorach tak Kosciola Parafialnego jako też innych między rzeczonymi wsiami zostaiących, do Kosciola JJ[ich]XX[iędzów] Dominikanów Barskich, po posługe duchowną we wszelkich zdarzeniach potrzeb Duchownych odtąd i pokąd nie będzie Kosciola Parafialnego,

jak było wprzody, do czasu iego zgorzenia, mając się udawać i pod żadnym pretextem niebezpiekoić ieden drugich. Dan w Barze itd Et propositus Curatus huiusmodi Car[tu]las appendendas subscriber.

Центральний Державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 2227. – Оп. 1. – Спр.573. – Арк. 3. Рукопис.– Копія.

Складаю вдячність за консультації при опрацюванні документу п. магістр Івонні Гурській – Саламонович (Варшавський університет) та канд. іст. наук Ігореві Скочилясу (Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського).

1. Див.: Rolle A. Zameczki Podolskie na kresach multańskich. – Warszawa, 1880. – Т. 3. – S. 127, 129, 130, 133-134; Pobóg-Górski W. Powiat Mohylowski w gubernii Podolskiej. – Kraków, 1902. – S. 20-21; Wołyniak (Gizycki). Zniesione kościoły i klasztory rzymsko-katolickie przez rząd rosyjski w wieku XIX. – Kraków, 1928. – S.224-226, 262; Encyklopedia katolicka. – Lublin, 1995. – Т.2. – S.2; Wyszkowski P. Moc wiary. Próba przedstawienia prześladowań kościoła rzymskokatolickiego na Ukrainie na przykładzie parafii św. Anny w Barze w latach 1917-1991. – Poznań, 1998. А. Лисий. З історії католицької церкви на Східному Поділлі (на матеріалах м. Бару) // Наук. зап. Вінницьк. держ. пед. у-ту ім. М. М. Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 1. – Вінниця, 1999. – С. 54-57;

2. Pocięcha W. Bona Sforca //Polski Słownik Biograficzny. – Kraków.– 1936.– Т. 2/1. –S. 288-294.

3. Грушевський М. Барське староство. Історичний нарис (XV – XVIII ст.) / Вступне слово і примітки М. Крикуна. – Л., 1996. – С.45.

4. Wyszkowski P. Op.cit. S.17.

5. Rolle A.Op.cit. S.129.

6. Тут очевидно має бути «nasz».

7. Гармаки (Гермаки) – тепер с. Барського р-ну Вінницьк. обл.

8. Ялтухи (Єлтухи) – тепер с. Явтухи Деражнянського р-ну Хмельницьк. обл.

9. Гальчинці – тепер с. Шевченкове Барського р-ну Вінницьк. обл.

10. Волковинці – тепер с. Вовковинці Деражнянського р-ну Хмельницьк. обл.

11. Гришки – тепер с. Деражнянського р-ну Хмельницьк. обл.

12. Радзейовці – тепер с. Радівці Деражнянського р-ну Хмельницьк. обл.
13. Княжа Лука – можливо мова йде про с. Лука Барська Барського р-ну Вінницьк. обл.
14. Шелехів – тепер с. Шелехове Деражнянського р-ну Хмельницьк. обл.
15. Комарівці – тепер с. Барського р-ну Вінницьк. обл.
16. Шпирки – теж.
17. Іванівці – теж.
18. Пляцина – теж.
19. Киянівка – теж.
20. Митки – теж.
21. Кузьминці – теж.
22. Мартинівка – теж.
23. Голубівка – теж.
24. Семенки – теж.
25. Терешки – теж.
26. Сеферівка – теж.
27. Адамівка – теж.
28. Окладне – теж.
29. Регентівка – теж.
30. Борці – теж.
31. Шершні (Шершенівка) – теж.
32. Чемериси – теж.
33. Ястрембець – на той час хутір був південніше Бару. Нині поселення нами не локалізовано.

Vitaly Perkun

**THE UNKNOWN DOKUMENT FROM THE HISTORY
OF BARSKIY PARISH CATHOLIC CHURCH OF 1827**

The autor comment on this unknown document, wich contains an additional information about the history of Barskiy parish catholic church.

